

Stortinget
v/ Justiskomiteén
O s l o.

På vegne av "Forbundet for sosial oppreisning" til-
later vi oss å rette en henvendelse til Stortinget ved Justis-
komiteén angående rettsoppgjøret.

Forbundet ble stiftet 15. oktober 1949. Det er upoli-
tisk og står åpent for alle uansett politisk oppfatning. Det
har vunnet en meget stor tilslutning. Forbundet har - som det
allerede har vært nevnt i en pressemeddelelse - til formål "å
gjenvinne den sosiale og økonomiske posisjon for de politisk
dømte og for dem som forevrig uberettiget er rammet av retts-
oppgjøret".

Forbundet går således ikke inn for dem som under krigen
og okkupasjonen har foretatt hva man kaller kriminelle forbrytel-
ser. De som har gjort seg skyldig i slike handlinger, får ta
sin straff overensstemmende med norsk lov og rett. Men også på
dette felt må det herske likhet for loven. Det går ikke an her
bare å straffe tidligere NS-medlemmer. Også andre som har for-
brutt seg på samme måte, må trekkes til ansvar. Forlater man
prinsippet om likhet for loven, forlater man samtidig rettssta-
ten, det må man være klar over.

Forbundets formann, kaptein Ulfar Kjøden, uttalte i
oktober 1949: "Vi vil, på lovens grunn, fremlegge vårt syn på
rettsoppgjøret, vi vil forsøke å oppnå at det blir båret på
urettferdighet og overgrep. Ingen kan ta oss det ilde opp at
vi ikke vil ha landssvikerstempelen sittende på oss og på våre
barns foreldre".

VERDENS GANG Partipolitisk og økonomisk
fritt og uavhengig dagblad

12/2. 1946

Utgiver:

PRESSEFONDET AV 7. MAI 1945

Angv. redaktør:

CHR. A. R. CHRISTENSEN

Redaktør for nyhetsavd.)

ARNE ØSTVEDT

Trykt i Verdens Gangs trykkeri

Sentralbord 32 380

Redaksjon - Ekspedisjon

Annonsekontor

Akersgt. 34

Kontortid:

Redaksjonen . . . . . Kl. 10—22

Ekspedisjonen . . . . . 8—16

Annonsekontoret . . . . . 9—16

Tilf. etter kl. 22:

Nattredaksjonen: { 32380 - 32381
32383 - 30813
30824

Sportsredaksjonen 32382

Søfteriet 32384

Nattekspedisjonen 30162

12. februar 1946.

Et skandaløst dokument.

Fru Marta Steinsvik «og en komité» har sendt formannen i Stortingets justiskomité et merkelig aktstykke som er kalt «Frimodige ytringer». Det handler om oppgjøret med landssvikerne, og innledes med en alminnelig politisk oversikt som skal gi bakgrunnen for begivenhetene like før, under og etter okkupasjonen.

Det er et skandaløst dokument, som på en rekke punkter gjentar propaganda-påstander NS tygget drøv på i fem år, men som en nå skulle vente å være forskånet for. Det er alt det gamle unnskyldende snakk om Quisling som en — kanskje noe villedt — idealist, påstanden om at NS dannet en støtpute mellom tyskerne og det norske folk og således egentlig bør ha takk for sin innsats, en hyllest til Quisling fordi han og hans folk ikke satte seg til motverge etter kapitulasjonen i fjor osv.

Skriftet inneholder enda flere himmelropende gale ting, f. eks. at regjeringen Nygaardsvold ble avsatt i september 1940 etter

Om de stakkars frontkjempene heter det at det har vært fordømt at de kjempet i tyske uniformer. Men, sier fru Steinsvik, de norske soldater i England gikk i engelske uniformer, de «norske som rømte til Sverige» i svenske, så de «unge frontkjempere har sikkert ikke vært klar over rekkevidden av dette bekleddningsspørsmål» (ja, det står bekleddningsspørsmål).

Fra ende til annen er denne innledning et vev av vrøvl og absurditeter, og hvis resten av skriftet — som kritiserer behandlingen av landssvikerne — er av samme gehalt, er det ikke verdt megen oppmerksomhet.

Det er i og for seg heller ingen grunn til å kjøre fram med de store kanonene når det gjelder Marta Steinsvik. Men det heter at bak skriftet står også «en komité hvis medlemmer alle står utenfor NS-bevegelsen». Dette skulle altså være en organisert affære. Det gjør det en smule alvorligere.

Vi tillater oss å spørre: Hven sitter i denne komité! Og godkjenner den Marta Steinsviks form for historieskrivning?

S. U.

at NS dannet en støtpute mellom tyskerne og det norske folk og således egentlig bør ha takk for sin innsats, en hyllest til Quisling fordi han og hans folk ikke satte seg til motverge etter kapitulasjonen i fjor osv.

Skriftet inneholder enda flere himmelropende gale ting, f. eks. at regjeringen Nygaardsvold ble avsatt i september 1940 etter forhandlinger med «Stortingets presidentskap, representanter for de 4 store partier, høyesterettsjustitiarius Paal Berg — — osv.» Senere brukes påstanden om at ministeriet Nygaardsvold var avsatt «av lovlige norske framstående autoriteter» til å unnskyldes NS, hvis medlemmer mente at de da ikke hadde noen forpliktelse til å lystre denne regjering.

Når det gjelder hjemmefronten, framstilles det som om den var et resultat av opphisselspropaganda fra den pengesterke flyktede regjerings side. Hjemmefronten besto «til å begynne med . . . for det meste av kommunister», det kom nok borgerlige med også, «men de manglet våpen og arbeidet således under vanskeligere forhold enn kommunistene»!

Den gamle villfarelse at parolene kom fra London, dukker selvsagt opp igjen, og den tyske terror framstilles som et resultat av hjemmefrontens sabotasje-handlinger og «en rekke mord på personer som ansås farlige». De redsler tyskerne var skyldige i, f. eks. tortur i fengslene, hadde «man» dengang liten anelse om! Den allierte bombing framstilles som en meget beklagelig foreteelse, og i neste åndedrett framheves det fortjenstfulle i at Quisling og hans parti holdt hjulene i gang i vårt land, avverget kaos og brakte «ro og orden i landets administrasjon»!

De fleste som under krigen og okkupasjonen gikk inn i eller ble stående i NS, gjorde det fordi de mente at det bare var ved hjelp av et slikt parti at det kunne være nåp om å reddo landets selvstendighet, hvis Tyskland seiret. Deres motiver var patriotiske, ikke landsforræderiske. Det ønsker vi å slå fast. Noe annet er at det her som ellers når det gjelder politiske spørsmål, selvfølgelig vil kunne være delte meninger om et standspunkts riktighet.

Angående oppgjøret skal vi så punktvis få lov til å gjøre en del bemerkninger:

1. Var medlemskapet i NS landsforræderi? (Haugland-lemmen).

Helt fra oppgjørets første stand rakte det i juristkretser forutning at det blotte medlemskap i NS ble betraktet som landsforræderi etter straffeloven. I Danmark inntok man ikke denne holdning overfor medlemmene av det derværende nasjonalsosialistiske parti. Så vidt man vet var det norske eksempel heller ikke vært fulgt i andre land som var okkupert av tyskerne. I denne forbindelse skal også nevnes at før krigen var medlemskapet i NS fullt lovlig.

Den landsvikarordning som ble utferdiget i London 15. desember 1944 bygger imidlertid på den oppfatning at medlemskapet etter 6. april 1940 var en distanssamling til kunden og en overtredelse av straffelovens § 66. Men mens straffen etter denne paragraf var fengsel fra 3 år inntil på livstid, nøyde landsvikarordningen seg med en relativt beskjeden frihetsstraff og la hovedvekten på de økonomiske straffer. Tanken gangen har nok vært at det hadde lot seg gjøre å få høyesterett til å idemme almindelige NS-medlemmer lange fengselsstraffer. Derimot var man nåpet at Høyesterett i prinsippet ville gå med på at medlemskapet var en overtredelse av straffelovens § 66, når det bare var på det rene at straffen som regel skulle være av økonomisk art.

Samtidig ble det læret av oppgjørets planleggere at landsvikarordningen var mildere enn straffelovens § 66, og at den derfor måtte kunne anvendes også på eldre forhold. Riksadvokat Sven Arntzen uttalte f. eks. at "landsvikarordningen er i virkeligheten en samslått lov" og at lovovertrætere kan jo

ikke beklage seg over at de blir behandlet mindre enn etter den lov som gjaldt på gjerningstiden". (Aftenposten for 22. mai 1945.)

Ved en sammenligning mellom landssvikforordningen og straffeloven gir det selvsagt ikke en utelukkende å feste seg ved frihetsstraffen. For man også hensyn til straffens økonomiske straffer, er det ingen tvil om at de medlemmer som senere kunne bli rammet langt strengere etter landssvikforordningen enn etter straffeloven. En økonomisk straff kan jo lett gjøres hårdere enn selv en forholdsvis høy frihetsstraff. Den etterfølgende utvikling har helt ut bekræftet at det forholder seg så

Det var 9. august 1945 at Høyesterett tok stilling til spørsmålet om medlemskapet i NS var bistand til fienden etter straffelovens § 86. Spørsmålet forfalte i den såkaldte Haaland-sak. I § 86 heter det:

Med hefte i minst 3 aar eller med fengsel fra 3 aar indtil på livstid straffes den, som rettsstridig bærer vaaben mod Norge, eller som under en krig, hvori Norge deltar, eller med saadan krig for sine yder fienden bistand i raad eller død eller svækker Norges eller nogets med Norge forbunden stats stridsevne.

Haaland gjorde gjeldende at "straffelovens § 86 er fallaktig fortolket når det hevdes at innmeldelse og medlemskap i NS etter 8. april 1940 er bistand til fienden i råd og dåd". Høyesterett delte seg i to fraksjoner. Et flertall på syv dommere fant at medlemskapet rammes av § 86, mens et mindretall på fire dommere tok avstand fra denne mening. Dommer Alten uttalte:

Til straff etter § 86 kreves at man selv har båret vaaben mot Norge eller at man selv på annen måte har ydet fienden bistand i råd eller dåd. Det vil igjen ad et man har eller gjøring, altså ved en positiv virksomhet, har skaffet den fiendtlige krigsmakt eller den fiendtlige stat en påviselig fordel.

Det er indlysende objektivt sett en vesentlig forskjell mellom den direkte understøttelse av fienden som leiarer og andre medlemmer av partiet kan ha gjort seg skyldig i, og de medlemmer som uttrykkes i denne del av tilfallet. Partifunksjonærer som Kethus var uten avil en sterk støtte for lederne samarbeid med fienden. Men de enkelte medlemmer av tilfallet har ikke hatt annen følge enn at partiet har fått et enkelt nytt medlem. De har ikke innvirket på medlemskap til forraderiforbrytelse som allerede var utbredt, og de har en så fjern og indirekte sammenheng med ledernes forraderiforbrytelse at de virkeligheten at det etter min

mening ikke vil være rimelig å regne dem som medvirkning.

Enda mindre kan jeg finne det riktig å betrakte handlingene som selvstendige forbrytelser mot § 86, selv om straffelovens § 5b og den senere landsvikarordning i så fall ville åpne adgang til å nedsette straffer fordi de har vært av liten betydning.

Altens konklusjon ble at Haaland måtte frifindes for tiltalen for medlemskap i NS. Dommerne Fougner, Einar Hanssen og Larsen var av samme mening. Disse fire ulesenterende dommere hørte til høyesteretts mest ansette medlemmer.

Det var her den objektive side av medlemskapet, som var drøftet. Selv om man antok - som høyesteretts flertall - at medlemskapet gikk inn under § 86, krevdes dessuten det subjektive moment at en tiltalt også hadde forstått at han ytet fienden bistand. Men all den stund fire høyesterettsdommere mente at medlemskap ikke var noen bistand til fienden, var det litt vanskelig å kreve at en tiltalt likevell skulle ha forstått dette. I de fleste tilfelle var medlemskapet dessuten motivert av patriotisme. Professor Skeie uttaler i "Den norske strafferett" (Oslo 1946)I, s. 277:

Kan dommerne ikke enes om at tiltaltes handling var objektivt lovlig, må det flertall som erklærer den rettestridig i alle fall kunne erkjenne at tiltalte har handlet i velgrunnet god tro på lovligheten, når han derom har hatt samme mening som rettens mindretall.

Ser man nøkternt på Høyesteretts avgjørelse i Haaland-saken, er det klart at den ikke var noe skikket grunnlag for en omfattende aksjon mot tusener av mennesker for landsforræderi. Hadde vi sommeren 1945 hatt en erfaren riksadvokat, som hadde stått fritt og ubundet til oppgjøret, ville han etter all sannsynlighet ha henvennt seg til Regjeringen og sagt: "Når fire av landets beste dommere mener at medlemskapet i NS ikke var noen bistand til fienden i straffelovens forstand, kan vi ikke sette de alminnelige medlemmer under tiltale for landsforræderi. Det kan vi ikke forsvare averken juridisk eller moralsk".

Var det blitt gjort, er det all grunn til å tro at oppgjøret da hadde fått den begrensning, som de aller fleste fornuftige mennesker i dag ønsker at det hadde fått.

Hertil kommer at den avgjørelse som Høyesteretts fler-

viser tydelig at det her må være tenkt på direkte bistandehandlinger til fienden. Et medlemskap i et politisk parti kan umulig være tilstøkkelig. Allerede før dommen ble avseggt, kom det advarslor fra fremtredende juridisk hold. Det kan f.eks. nevnes til dr. juris G. Astrup Hoels avhandling om "Rettsoppgjøret" i "Norsk Sakførerblad", 1945, nr. 2. Astrup Hoel tok bestemt avstand fra den oppfatning at medlemskapet i NS var en overtrædelse av straffelovens § 86.

Etter dommen ble kritikken helt alminnelig, og den skånnet ikke engang høyesterettsdommernes ære. På Den norske kriminalistforenings møte i desember 1945 uttalte f.eks. høyesterettsadvokat Georg Lunde at man kunne "ikke jage helt bort den tanke at en 4 1/2 års suspensjon for enkelte virkelystne dommere ikke hadde vært egnet til å styrke deres objektivitet". (Grunnlov: "De passive NS-medlemmer og rettsoppgjøret" (Oslo 1946), s. 19). Norsk strafferetts første mann, professor Skeie, fremholdt i 1949 som vitne i en retts sak at han var enig med mindretallet. (Verdens Gang for 11. mai 1949). Etter det stenografiske referat uttalte han om Haaland-dommen: "Jeg tok akutt reservasjon". Major Langeland, som ser saken fra en offisers standpunkt, har sagt at den tanke at et hvert medlemskap i NS rammes av straffelovens § 86, virker som "direkte tøv". (Se hans bok "Dømmer ikke", (Oslo 1946), s. 260.

I dag kan man si uten å overdrive at den alt overveiende del av landets jurister er fallt på det rene med at Haaland-dommen er riktig. Som et uttrykk for våre juristers syn på dommen kan nevnes følgende uttalelse av overrettssakerfører K. Diesen: "Lagen på tross av moden og ubillig jurist vil i dag nekte at de fire hadde rett. Men tusevis er dømt i henhold til denne dommen" (Gründernes Antebilde for 26. november 1949).

Denne påstandens riktighet kan man se på arbeidsløst for et par år tilbake Haaland-dommen. Der vil deres riktighet.

En uttalelse av statsadvokat Otto Hafting til "Stockholms-tidningen"s medarbeider dr. Gunnar Helén viser dette. I den nevnte avis skrev dr. Helén 29. november 1949:

Riksaklegarens nærmeste man, statsadvokat Otto Hafting, formulerte i en intervju, som jeg hadde med honom, sin övertygelse så när: Å andra sidan har man

... og de som hadde vært med på å etablere det nye Norge i 1814. ...

... og de som hadde vært med på å etablere det nye Norge i 1814. ...

... og de som hadde vært med på å etablere det nye Norge i 1814. ...

... og de som hadde vært med på å etablere det nye Norge i 1814. ...

... og de som hadde vært med på å etablere det nye Norge i 1814. ...

se, er på det rene.

Man vet sikkert at høyesterettsdommerne Wrik Solen, Paal Berg og Ferdinand Schjelderup har deltatt i dette arbeide.

Solen har tilmed nær vært den drivende kraft. Det er da lite sannsynlig at alle de øvrige dommere i Høyesterett har vært holdt utenfor denne sak. I denne forbindelse kan henvises til Schjelderups bok "Over bakkekanten", (Oslo 1943), s. 108-09 jfr. s. 263. Her omtales en av de høyesterettsdommere som deltok i flertallsavgjørelsen. Schjelderup sier at denne dommer var hans "nære venn", som han var i "stadig kontakt med", og som han holdt "å jevne med det syn på politiske spørsmål som gjorde seg gjeldende innen fretson". At den samme dommer også var i kontakt med Solen, fremgår av Schjelderups bok, s. 264.

Med full grunn kan det spores. Har det i det hele vært et flertall av nobile dommere for det resultat Høyesterett kom til i Haaland-saken?

Høyesterettsadvokat Gustav Heber har fremholdt at hvis en jury var blitt forelagt spørsmålet om Haalands medlemskap var bistand til fienden, ville resultatet ha blitt frifindelsesdom. Hvis det i juryen ikke var over 2/3 majoritet for en bekreftende besvarelse. I Høyesterett var det i dette spørsmål mindre enn 2/3 majoritet for fallelse, selv om man regner Schjelderups votum med. Dommen er i virkeligheten, sier Heber, ikke noe prejudikat for at medlemskap i NS er landsforbød, "men tvertimot et prejudikat for at det ikke er det".

Heber påtaler sterkt at Høyesteretts flertall har ansett selv "passivitet som bistand". Han karakteriserer Haaland dommen med disse ordene: "Norske jurister vil være ute av stand til likeoverfor kritikk fra utenlandske jurister å kunne gi et tilnærmelsesvis anstendig forsvaret for en slik oppførsel fra Norges høyeste domstol, men vil bli nødt til med skam å røpne på dens vegner". Han uttaler videre at norske jurister vil "føle seg kompromittert ved en slik rettsavgjørelse". ("D. Tidning" for 12. januar 1950).

Etter de opplysninger som foreligger om Haaland-dommen og som vi her har søkt å gjengi i korte trekk, synes det innlysende at den del av oppgjøret som handler på denne avgjørelse må revideres. På grunnlag av dommen er titusener av bra nord-

mezn blitt stamplet som landsvikere. Hva det betyr av psykisk lidelse uberettiget å bli utsat for anklage og forfølgning for landsforræderi, vet bare de som selv har gjort denne erfaring.

Vi skal ikke gå detaljert inn på alle de ulykker som forfølgningen har forårsaket. Vi skal bare peke på at i mangfoldige tilfelle har disse mennesker mistet sine stillinger. De og deres familier er derved ofte ført ut i helt fortvilede økonomiske forhold. Andre har gjevnnet rettighetstap vært hindret fra å fortsette sin utdannelse eller fra fortsatt å kunne utøve den virksomhet som de hadde kvalifisert seg for. Atter andre er mer eller mindre blitt ribbet for midler som de maysomelig hadde lagt seg til side med tanke på sin alderdom.

Det skulle si seg selv at en stat som vil være en rettstat, ikke kan gjennomføre en rettsforfølgning som elelegger folks ære og økonomi ved hjelp av en dom som er åpenbart uriktig, som lider av feil ved saksbehandling, idet ikke alle dommere har vært habile, som er avsagt under påvirkning av fire av domstolens mest ansatte medlemmer, og som den overvelende del av landets jurister tar avstand fra.

De som er blitt demt eller avpresset forelegg i henhold til denne dom, må derfor gis full sosial og økonomisk oppreisning. De må så vidt mulig bringes i samme stilling hvor de ville ha vært om den uberettigede anklage ikke hadde vært reist. Herom retter vi en erbedig henstilling til Stortinget. Hensynet til sannhet og rett og titusener av norske borgeres livslykke må veie tyngre enn hensynet til en høyesterettsdom som aldri kunde ha vært avsagt.

2. Vak medlemskapet i NS høyforræderi?

Landsvikenorbrangen foresatte også at medlemskapet i NS var en overtredelse av straffelovens § 98 (Høyforræderi). Paragrafen lyder slik:

Den som søger at påvirke eller at medvirke til, at rigets statsforvaltning ved ulovlige midler forandres straffes med felle i mindst 5 år.

Den som ser, kræves her en forfatningsk brist. Dette kommer til uttryk i ordet "søger". Bestemmelsen varmer der som her villet forandre forfatningen ved ulovlige midler. Den kan ikke benyttes overfor partimedlemmer som ikke har hatt noen

sånn hensikt, men som har stått i partiet av helt andre grunner. Dette riktige synspunkt ble straks fremhevet av dr. juris Astrup Hoel i den under punkt 1 nevnte svareddling.

Imidlertid avgjorde høyesterett 20. september 1945 at alle medlemmer av NS hadde overtrådt § 98. Saken ble ikke behandlet i plenum, men i den venlige rett, som består av fem dommere. Dommen var enstemmig. Denne avgjørelse har ikke fått stor betydning, idet den er blitt lite brukt under oppgjøret. En av grunnene hertil er sikkert den at man meget hurtig ble klar over at avgjørelsen ikke kunne opprettholdes.

Kort tid etter høyesterettsdommen gjorde professor Skaale oppmerksom på at § 98 overnodet ikke kan anvendes under oppgjøret. Paragrafen forutsetter nemlig at statsforfatningen er i funksjon, men det var jo ikke tilfellet med vår forfatning etter den tyske okkupasjon. Kongen og regjeringen oppholdt seg utenfor landet, og Stortinget ble ikke sammenkalt. Råde Administrasjonsrådet, de kommissariske stateråder og senere Quisling-regjering utledet alle sin myndighet fra okkupasjonsmakten. Den myndighet de fikk, viste at okkupasjonsstyret undergikk forandringer i tidens løp, men landets forfatning eller konstitusjon ble ikke forandret. Se Skaale: "Den norske strafferett", annet bind, (Oslo 1946), s. 437, note 1.

Anklagen mot NS-medlemmene for høyforræderi er således helt ugrunnet.

3. Det solidarisk økonomiske ansvaret for NS-medlemmene.

(Stepansen-dommen).

I landssvikforordningen var i § 25 inntatt en bestemmelse om at medlemmene av NS er ansvarelige "en for alle og alle for en for skade som organisasjonen har voldt ved medvirkning til rettsstridig styre av landet eller ved andre rettsstridige handlinger. Det samme gjelder for skade som er voldt av noe medlem, når han har opptrådt i samsvar med organisasjonens formål eller virke".

At medlemmer av et politisk parti blir økonomisk ansvarlige for den skade som partiledelsen eller andre partifolk måtte ha voldt, er en tanke som sikkert vil forbause de fleste.

Professor Andenes skrev i en avhandling "Erstatningsansvaret for NS-medlemmer" som ble offentliggjort i "Norsk Sakførerblad", 1945, nr. 2: "Jeg vet at det er mange med meg som ikke er i stand til å innpasse denne regel i sine tidligere erstatningsrettslige forestillinger". Han tilføyde: "Det later til at ansvaret er en sernorsk oppfinnelse".

Sammen med professor Freda Castberg rettet Andenes 29. juni 1945 en henvendelse til Stortinget om saken. Her het det at landssvikanordningens regel om det solidariske erstatningsansvar "etter vårt syn er grunnlovstridig og dessuten høyst betenkelig i sine sosiale konsekvenser." (Forhandlingene i Stortinget, 1945, s. 118).

Ikke bare våre juridiske teoretikere, men også våre praktiserende jurister reagerte bestemt mot denne nye erstatningsregel som man ville innføre under rettsoppgjøret. Høyesterettsadvokat Aage Schou skrev f.eks. i Morgenbladet 9. juli 1945 at landssvikanordningens bestemmelse om "solidarisk ansvar for alle medlemmer av NS og flere av de andre regler virker helt fremmed for vanlig rettsbevissthet hos oss".

Slik som regelen om solidaransvaret opprinnelig var formet, ville den ha ført til ruin for praktisk talt alle NS-medlemmer. I en meddelelse som Erstatningsdirektoratets direktør Jens Chr. Hauge sendte ut gjennom NTB, het det: "I virkeligheten er de alle konkurs". (Aftenposten for 24. mai 1945). Denne meddelelse vil bli husket ikke bare av NS-medlemmene, men også av deres barn, så lenge de lever. Både voksne og barn forstod at hensikten var å ødelegge dem.

Den sterke kritikk som fremkom mot solidarregelen, førte til at bestemmelsen 3. august 1945 ble noe omredigert, så at det nå bl.a. skulle tas hensyn til "den utviste skyld". Det var teoretisk en forbedring, men forandringens verdi var avhengig av hvorledes bestemmelsen ville bli praktisert. Selve prinsippet om alle NS-medlemmers solidariske ansvar ble imidlertid bibeholdt.

Spørsmålet om dette prinsipp hadde noen hjemmel i norsk rett ble forelagt Høyesterett 8. september 1945. Det skjedde i en sak mot generalkonsul Stephanson, den såkaldte Stephanson-

sak Høyesteretts delte seg som i Hastani-saken i de fraksjons-
men denne gang utgjorde flertallet otte, mindretallet tre
dommere.

Flertallet fant at det solidariske ansvar for NS-
medlemmene fulgte av "der retts alminnelige erstatningsgrunn-
setninger". Mindretallet som bestod av dommerne Alten, Fougner
og Einar Hansen, protesterte. Dommer Fougner uttalte bl. a.
at

de økonomiske steder som Nasjonal Samlings ledere og
hjelpere har påført den norske stat m. fl. står i et
så fjernt forhold til personen Stephansens handlinger
at de etter min mening faller utenfor hva man kan
gjøres ansvarlig for .... Jeg ser det (imidlertid) slå
at det ville betegne et avgjort brudd med hittil
gjeldende erstatningsprinsipper om man påla hvert
enkelt, også helt passivt, medlem av Nasjonal Samling,
en plikt til å erstatte all skade forvoldt ved partiets
rettsstridige styre av landet eller ved partiets eller
dets organers rettsstridige handlinger i øvrig -
handlinger som det passive medlem ikke i minste måte
har deltatt i eller tilskynnet til, og som medlemmet
for den saks skyld, uansett tilslutningen til partiet,
kan ha mistillit, om handlingen overhodet er kommet
til dets kunnskap ....

Fougner tok deretter opp spørsmålet om et slikt er-
statningsansvar kunne bygges ikke på alminnelig erstatningsrett
men på den positive bestemmelsen i Landsvikenerordningens § 25.
Han avviste også det, "forut anordningen ikke var krongjort
eller kan antas på annen måte å være blitt Stephansen bekjent".
Landsvikenerordningen var som man vet blitt godt bemølig.

Etteret denne dom var fælt, har professor Kristen
Andersen gitt sin tilslutning til dommer Fougners votum ("Tids-
skrift for Rettsvitenskap", 1948, s. 101-03). Professor Castberg
har også etter dommen fremkommet med kritikk. ("Statsvitenskape-
lig Tidsskrift", 1946, s. 264-65). Det er således i alt tre ju-
ridiske professorer som åpent har tatt avstand fra det stant-
punkt Høyesteretts flertall inntok. Både blant lagfolk og ju-
rister var dette solidariske ansvar sett sterk motvilje. Her kan
f. eks. henvises til en rekke uttalelser av direktør Lorentz Vegi
bl. a. til hans artikkel i "Spektrum", 1949, nr. 3.

I de land som tilhører den vesteuropeiske kulturverden,
vil det ikke bli forstått at medlemmer av et politisk parti kan
være økonomisk ansvarlig for skade som partilederne eller andre
partimedlemmer måtte ha forvoldt. Den svenske jurist, borger-

meester Erik Bendik Skriv i "Storborgs Handels- och Sjöfarts-tidning" 18. juli 1949: "En juridisk synpunkt kan det inte heller vara riktig å göra varje enskild medlem ansvarig för de gärningar som partiledningen eller enskilda medlemmer av partiet gjorde sig skyldiga till". Stephanson-dommen vil ganske sikkert bli internasjonalt kjent. Den vil da komme til å vekke en oppmerksomhet som vårt land uanlig kan være tjent med.

Da en domstol består av mennesker, er det rimelig at feilaktige dommer vil forekomme. Et visst spillerom for feiltagelser må inrømmes. Men det vil likevel vekke forundring at otte dommere i Norges Høyesterett virkelig har kunnet tro at det følger av almindelige erstatningsgrunnsetninger at medlemmene av et politisk parti er personlig økonomisk ansvarlig for den skade som partiet måtte ha påført samfunnet. Overretts-sakerer H. Diesen stilte saken i relieff i den under punkt 1 omtalte artikkel, hvor han skrev: "Tenk om hvert aktivt og passivt medlem av Det norske arbeiderparti skulle bli erklært solidarisk erstatningsansvarlig for alt hva partiets styre i disse siste årene har kostet den norske stat?"

Når vi trekker denne uttalelse frem, ønsker vi samtidig å pointere at vi ikke tar noen som helst stilling til spørsmålet om arbeiderpartiets styre har påført den norske stat tap. Det er prinsippet som her interesserer, den ting at man gjør partimedlemmer personlig ansvarlig for skade som det påstås - med rette eller urette - at partiet har påført samfunnet.

En almindelig vurdering av de rettsforhold vi er ført opp i ved Stephanson-dommen, ga høyesterettsadvokat Gustav Heber i en artikkel i "Aften" for 13. februar 1950. Han uttalte: "At medlemmer av en forening eller et politisk parti skulle ha noe som helst ansvar for styrets handlinger var tidligere noe som var helt ukjent. Hvis et ubestemt og uoverskuelig ansvar på den måte skal kunne oppstå for almindelige foreningsmedlemmer, vil fornuftige alike velde seg ut av alle sine foreninger, og disse vil offentlig måtte gå ned på grunn av mangel på medlemmer. Hvis folk skal kunne gjøres personlig ansvarlig for skade, som de overhodet ikke har forvoldt, og som dessuten ikke var forutselig, eller hva man tidligere forstod

ved adekvat, vil rettsforholdene her i landet bli ganske kaotiske".

En mer knusende dom over en høyesterettsavgjørelse kan vanskelig tenkes. Den er fremført av en uavhengig og livserfaren jurist, en mann som i okkupasjonsårene var en politisk motstander av NS.

Blant flertallets dommere i Stephanson-saken var Ferdinand Schjølderup. Han var også i denne sak inhabil, idet han på forhånd hadde bundet seg til landssviksankordningens bestemmelse om det solidariske ansvar. Her som i Haaland-saken reiser spørsmålet seg om også andre av rettens medlemmer har vært inhabile, og om det i det hele har vært et flertall av habile dommere for det resultat høyesterett kom til.

Ovenfor er talt om den rettslige side av solidaransvaret. Hertil kommer imidlertid et annet og like viktig moment: hovedbetingelsen for enhver erstatningsplikt er den at det er på det rene at skade er lidt. Det foreligger ikke noe fyldestgjørende bevis for at NS har påført den norske stat skade. Den oppgave over tap som Høyesterett bygget på i Stephanson-saken, led av vesentlige feil og mangler. De opplysninger som foreligger idag, og som Høyesterett ikke var oppmerksom på, peker bestemt i den retning at NS har spart staten for store utgifter i okkupasjonstiden. Det vil føre for langt her å gå i detalj. Men det er heller ikke nødvendig, da vi om dette spørsmål kan henviser til den fremstilling som dr. juris Gustav Smedal har gitt i sin bok "Patriotisme og Landssvik". Vi henviser særlig til side 179-91. Et eksemplar av boken til-
/.

På grunnlag av Stephanson-dommen, hvis uriktighet ligger i dagen, er et stort antall norske borgere blitt avtvunget erstatninger, som i alle tilfelle har virket sterkt tyngende og i en rekke tilfelle likefrem ruinerende. Det er eksempler på at NS-folk er blitt dømt til å betale erstatninger, som har vært ubetallig større enn deres formuer.

Idet vi henviser til det som ovenfor er uttalt, retter vi en erbedig henstilling til Stortinget om å ta spørsmålet om det solidarisk-økonomiske ansvar for NS-medlemmer opp til fullstendig revisjon. Det er på dette område begått overgrep, som

en rettstat i egen innværens umulig kan akseptere. Staphansen-
dommen kompromitterer Norge som rettstat.

4. Sammenstiden ved fristrafte.

Den 1. mars d.å. anholdt politen vedleggelse om at
siv stortingsmann fra forskjellige partier hadde fremstilt et
forslag som bl.a. gikk ut på å opplyse løpninger med hensyn
til straffeloven for krigsforbrydere.

Dette er et spørsmål som i seg selv har opptatt vårt
land. Gjennom de mange fangeoppgjørene er forberedt i
en varlig grad kommet inn på livet av de problemer som straffer-
saken i landsrettene har med seg. Det bilde som en der-
nær fått, er sikkert og mer overbevisende enn de fleste kan tenke
seg.

Fusener av systemiske tragedier har fulgt i oppgjørets
spor, etterrike menneskers muligheter er ødelagt, familier er
gått i oppløsning, resultatet av generasjoners slit og meye er
slått over ende, og sorg og fortvilelse har holdt sitt inntog.
Verst av alt er kanskje at disse følger har rammet utallige
mennesker som overhodet ikke har vært i noen som helst kontakt
med de handlinger som har dannet foranledningen til oppgjøret.
Hustruer, barn og andre pårørende er trukket med i malstrømmen
og er gått - eller holder på å gå - til grunne i elendigheten.

Det forslag som de sju stortingsrepresentanter har
fremstilt gjelder personer som er dømt til, eller har vedtatt
forlegg om, straff til fengsel eller tvangsarbeid i 20 år el-
ler mindre. For denne regel blev gjort visse unntagelser. (Mor-
genbladet for 1. mars 1950).

Selv om forslaget etter forhandlets mening ikke går
langt nok, vil vi allikevel på det visse få lov til å uttrykke
vår taknemlighet for det initiativ som har er tatt og for den
forståelse som er vist. Når forslaget er blitt behandlet i
Stortinget, vil vi eventuelt få lov til å komme tilbake til sa-
ken.

5. Rettsstaten.

I den knise punkt 4 omtalte pressemeldelse ble også
sagt at forslaget fra de sju stortingsmenn gikk ut på at loven
av 19. juni 1946 om utrenskning i offentlig tjeneste skal opp-

nere å gjelde". Deretter stod det: "Det samme gjelder fradem-
nelsen av de rettighetene som er nevnt i lov av 28. juli 1949".

Denne uttrykksmåte er så knøpp at den etterlater noen
tvil om hvor langt forslaget går med hensyn til oppnevelse av
rettighetstap. Hva rettighetstapet angår, er det et faktum at
dette ofte kan virke særdeles tungt, undertiden langt hårdere
enn selve hovedstraffen. En person som har sonet en frihets-
straff, kan f. eks. på grunn av et rettighetstap være hindret
fra i en lang årrekke å kunne oppnå et arbeide som svarer til
hans kunnskaper og utdanning. Hans uteikt til å kunne tjene
til livets opphold for seg og sin familie forringes derved i
aller høyeste grad. Stillingen kan på den måten bli helt håp-
løs.

Vi har om rettighetstapet og dets virkninger latt ut-
arbeide en fremstilling, som er forfattet av en som selv har
vært rammet av et strengt rettighetstap, og som vet hva det
medfører. Denne fremstilling vedlegger vi som bilag.

Under henvisning til dette bilag retter vi en ærbødig
henstilling til Stortinget om å foreta en effektiv forandring
i de gjeldende bestemmelser om rettighetstap i landssviksaker.
Samtidig uttrykker vi vår taknemlighet overfor de syv stortings-
representanter for det initiativ de har tatt også i dette spørs-
mål.

6. Ulikhet for loven.

Når vi fremholder forbundets prinsipielle syn, kan vi
ikke undlate å nevne den sterke ulikhet for loven som har preget
oppgjøret. Vi vil imidlertid uttrykkelig si at vi trekker ikke
dette moment frem for å skjeppe de beklagelige motsætninger som
er skapt i vårt folk. Vi gjør det utelukkende for å feste opp-
merksomheten ved det forhold at medlemmer av NS er blitt behand-
let strengere enn andre borgere. At det forholder seg så, er
et faktum som etterhånden er blitt kjent også utenfor landets
grenser. I "Stockholms-Tidningen" skrev f. eks. Gunnar Müllern
30. november 1949: "Man har i Norge varit mycket hård mot vissa
element och mycket förlåtande mot andra".

Prinsippet om alle borgeres likhet for loven er et av
rettsstatens grunnprinsipper. Det foreligger tallrike eksemp-

lor på at dette prinsipp er blitt utleiesatt under oppgjøret. Vi skal bare nevne ett tilfelle, som imidlertid har stor prinsipiell betydning, da det her gjelder en betydelig befolkningsgruppe. Vi sikter til tyskerarbeiderne.

Man kan gå ut fra at det har vært over 200 tusen tyskerarbeidere. Major Jørgeland sier i sin bok "Forat i ikke skal dømmes", (Oslo 1949), s. 64-65, at "det var antagelig ca. 250 tusen arbeidere som frivillig gikk i fiendens tjeneste". Størsteparten av disse har overtrådt straffelovens § 86, selv om man tar all skyldig hensyn til subjektive forhold. De har ytet fienden direkte hjelp, de har forsett at de har gjort det, og de har gjort det mot betaling.

Likevel har denne gruppe ikke vært aksjonsst. Til gjengjeld har man kastet seg over NS-folk (selv dels passive), som ikke har søkt noen fordel for seg selv, som har stått i partiet av ideelle grunner for å verne landets selvstendighet i tilfelle av tysk seier. De er blitt stemplet som landeforrødere og utsatt for streng forfølgelse. At den ulikhet for loven som her foreligger, måtte vekke den sterkeste bitterhet er forståelig.

Det er klart at hvis man bestemmer seg for ikke å røre tyskerarbeiderne, må det standpunkt ha konsekvenser. Da går det ikke an å forfølge en annen befolkningsgruppe, hvis forfølgelse i hvert fall må sies å være mindre klar og som etter riktig rettsoppfatning overhodet ikke har forbrutt seg. En stat som ikke er en rettsstat, står selvfølgelig helt fritt. Men en rettsstat er bundet av visse rettsgrunnsetninger, og en av disse er prinsippet om alle borgernes likhet for loven. Også av denne grunn er forfølgningen av de alminnelige medlemmer av NS-partiet uberettiget.

Den behandling de enkelte NS-medlemmer har vært underkastet, har også vært meget forskjellig. Noen har vært behandlet med langt større svinghet enn andre. Men at det synes å foreligge forskjeller har gjort dette uberettiget. Enkelte har i eks. vært fremsatte 20 prosent av sin lønns, andre 50 - 70 prosent. Det kan neppe sies at de siste har forbrutt seg mer enn de første. I oppgjørets begynnelse ble det ofte gått om individuell behandling. Det høstes tillidsvekkende ut, men erfaringen viser

at i opprørte tider kan individuell behandling lett bli vilkårlig behandling. Det er Erstatningsdirektoratet som har levert innstillinger om den økonomiske reaksjon, og i forelegg-saker har direktoratet hatt det avgjørende ord.

En medvirkende årsak til den ulikhet i behandlingen som her er oppstått, har vært den begrensede adgang til å påanke de avgjørelser som er blitt truffet. Allerede sommeren 1945 kritiserte professor Skeie dette forholdet meget skarpt i sin brosjyre "Landssvik". Det har forekommet at et NS-medlem som er blitt ferdømt over 1. million kroner i bot og erstatning, ikke har fått lov til å forelegge saken for overordnet domstol. (Aftenposten for 13. mai 1947). Her minnes man Skeies bekjente ord: "Vi har aldri i vår historie hatt en sådan rettsløsnet". Hadde adgangen til appel vært lettere, ville appellinstansen ha kunnet gjennomføre den likhet i behandlingen som man nå savner.

Det som her er sagt, gjelder ikke bare dommer i streng forstand. I enda høyere grad gjelder dette forelegg, som det er nesten umulig å få anfektet. Man må være oppmerksom på at foreleggene som regel er vedtatt, ikke som følge av noen erkjennelse av skyld, men fordi den som saken angår, har ansett det for nytteløst på angjeldende tidspunkt å bringe saken inn for underinstansen, der som regel var bekledd av spesielle landssvikdommere. (Serdomstoler). Vedkommende kan også ha fryktet den sjikane og den psykiske påkjenning som et søksmål av denne art ofte medførte.

I denne forbindelse skal også nevnes at i de første årene etter frigjøringen var avgjørelsene langt strengere enn de senere har vært. Det foreligger ingen tilstrekkelig grunn for at de som har fått sine saker behandlet i 1945, 1946 og 1947 skal straffes langt hårdere enn de hvis saker kom opp i 1948, 1949 og 1950.

Selv om de forhold som omtales under punktene 1 - 5 blir rettet, vil det være mange tidligere NS-medlemmer som derfor ikke blir tilstrekkelig hjulpet. Det er nødvendig at det blir gitt en utvidet adgang til å få bragt dommer og forelegg inn for en ankeinstans, hvor de kan bli prøvet. Denne adgang må stå åpen både i saker som tidligere ikke har vært innbragt til rettslig prøvelse, og i saker hvor prøvelse har vært dekket

Vi ber herved Stortinget om å overveie også denne viktige sak med velvilje.

- " -

I det foregående har vi lagt frem en rekke av de spørsmål som opptar Forbundet. Vi gir ikke noe enkelt av disse spørsmål prioritet, idet de alle er av stor betydning og kre- løsing. Når det tales om endringer i oppgjøret, synes det som om myndighetene med hensikt bare tenker på frinetsstreiff og rettighetstap. Vi nevner dertil uttrykkelig at også de økono- miske straffer (bot og erstatning) må revideres. Overgrepene er her ikke mindre enn på andre områder.

Ved denne anledning vil vi også peke på at Forbundet gjerne vil medvirke til å jevne ut de motsetninger som oppstod mellom landsmenn under krigen og okkupasjonen, og som det etter- følgende oppgjør har utdypet. Den splittelse som er oppstått i vårt folk, er betenkelig. Forbundet vil ikke være talsmann for hevntanker. I dag har man mer enn tilstrekkelig erfaring for at forholdsregler som treffes under innflytelse av hat, hevn og fanatisme ikke fører til noe godt.

På den annen side ville Forbundet svikte sin oppgave hvis det ikke klart framholdt at det etter frigjøringen har funnet sted stor urett, som nå må bøtes på. Meget av den lands- svikjus som ble satt opp i de hektiske okkupasjonsårene, står ikke for en nærmere prøvelse. Her er skjedd rettskrænkelser og overgrep som ingen rettsstat kan godta. Å dekke over dette nytter ikke. Sannheten lar seg ikke undertrykke i det lange løp. Ingen injurieprosess kan stoppe sannheten. Heller ikke en organisert fortielse eller stadig gjentatte forsikringer om den verdighet som preger oppgjøret.

Direktør Lorents Vogt skrev i Tønsberg Blad 11. februa- ar 1950: "Alle er klar over, at oppgjøret over hele linjen be- tegner et nederlag for gamle anerkjente norske verdier. Vi er kommet ned i en sump, hvorav vi må arbeide oss opp igjen".

Som representanter for "Forbundet for sosial oppreis- ning" vender vi oss til Stortinget i denne sak, som angår en

ikke liten del av landets befolkning. Vi har det håp at Stortinget vil rette på feilene og overgrepene. Gi oss rettsstaten tilbake. Det er hva hundretusener av norske borgere varmt ønsker. Først da vil det bli ro og fred, ikke far. Og først da vil alle gode krefter i vårt folk samles til et felles arbeide for landet i den kritiske tidsperiode vi står midt opps i.

Oslo den 20 mars 1950.

I ærbødighet

Forbundet for sosial oppreising

Hroar Hovden
(u.)

O. Lindheim
(u.)

R. Gjessing
(u.)

Øyvor Hønsen
(u.)

Arne Bergsvik
(u.)

Adolf Hoel
(u.)

Anders Hafskjold
(u.)

Gunner Lindblom
(u.)

Bilag

I et brev til Sosialdepartementet av 5. oktober 1948 sees Arbeidsdirektoratet å ha uttalt bl. a. følgende:

»Start sett har det ikke vært særlig vanskelig for tidligere NS medlemmer å få beskjeftigelse. Situasjonen er bedre nå enn tidligere. Den overveiende del har ved egen hjelp kommet i arbeid.»

Etter Forbundets erfaringer kan denne uttalelse bare i en meget begrenset utstrekning gis tilslutning. Ganske visst har nok de fleste av de rante funnet seg et eller annet slags arbeid. Men mange har det likevel ikke, og for de flestes vedkommende gjelder det at de har måttet ty til arbeid som ikke samsvarer med deres kvalifikasjoner og som de ikke gjensaa sitt tidligere virke har betingelser for å kunne ta på seg. Bare et fåtall har kunnet bekvemme seg til å gå den vanskelige gang til forsørgevesenet, og antallet på dem som har meldt seg til arbeidsledighetskontorene har også okkupert vesentlig inn etternavert som det er blitt klart at sjansene for å oppnå noe var forevinnende. Bygger Arbeidsdirektoratets oppfatning på nedgangen i søkning til arbeidskontorene, kan det derfor nok forstås at man har fått en litt for optimistisk syn på forholdene.

Virkeligheten ser nemlig anskellig anderledes ut. Og i stor utstrekning må dette settes i forbindelse med at rettighets tapene stenger for de mest værliggende og naturlige muligheter.

Innen det gamle NS faates alle næringsgrupper representert. Det sier seg da selv at oppgjørets virkninger til dels må

bli nokså avvikende, og at enkelte grupper må sies å være relativt heldigere stilt enn andre.

Gunstigst stilt i og for seg er de som har egen jord å falle tilbake på, de som har selvstendige og uavhengige bedrifter eller tilsvarende forrøtninger, og endelig de som har en faglig utdanning som tillater dem å gjeninnføre i manuell arbeidsvirksomhet. Også på disse områder kan man nok stå overfor ubehagelige overraskelser og vanskeligheter, som vi nedenfor skal komme nærmere tilbake til. Men alt i alt finnes det for disse grupper i et hvert fall muligheter for framtidig selvberging.

Den gruppe som er verst stilt - og som det etter Forbundets oppfatning er maktpåliggende å komme til hjelp - er den som søgner til straffelovens § 29 nr. 4 (sakførerere, leger, dyrlæger, apotekere, jordmødre, prester, lærere m. fl.). Selv i Stortingets lempningsvedtak i juli 1949 ble denne gruppen uttrykkelig holdt utenfor, og dermed glapp håpet for et stort antall mennesker som kan nende bedre enn andre hadde trengt en hjelpende hånd fra myndighetenes side.

Den gruppen som det her er tale om, omfatter i alt vesentlig mennesker som har nådd en alder da det ikke lenger byr seg noen sjanser på det åpne arbeidsmarked. Ofte har de nyttet sin spesielle utdanning i mer enn en menneskealders innsats på et begrenset felt. Berøvet sitt livsvirke og avskåret adgangen til å dra fordel av sin utdanning og sin erfaring, befinner disse mennesker seg plutselig helt på bar bakke. Alder, sviktende krefter og manglende faglig innsikt stenger dem helt ute fra ny inntektsvirksomhet, og selv om de er trygget gjennom en pensjonsordning, kan det gjenstå både 10 og 15 år innen de er i pensjonsbe-

rettigst alder. Har ikke disse folk private midler - og det har de færreste av dem etter å ha passert Erstatningsdirektoratet - så er veien til offentlig forsorg sikrere for denne gruppe enn for noen annen.

Vi tror trygt å kunne hevde at det i så å si 100 prosent av tilfellene hvor det gjelder fradømmelse av rett til mering, ikke dreier seg om noe slags uredelig forhold i tilknytning til selve næringsutøvelsen. Tvertimot ser en stadig i domspræmissene at det uttrykkelig blir fremhevet at domfældte er dyktige, erfarne folk, som på en utmerket og prikkfri måte har røktet sin tjeneste. Rettighetstapet følger bare som en rent skjematisk konsekvens av landssvikdommen.

Den tidligste oppgjørstids rettighetstap har heldigvis hatt en påtagelig tendens til å minke i omfang og varighet etterhvert som oppgjøret har skredet frem, og etterhvert som det er blitt stadig tydeligere for de dømmende instanser at "tilleggsstraffen" i virkeligheten blir den dominerende og utslagsgivende hovedstraff. Idag ser en derfor bare sjelden at et rettighetstap strekkes ut over et tidsrum av 5 år. Her kommer imidlertid et nytt moment til som gjør begrensningen temmelig illusorisk. Etter straffelovens vanlige bestemmelser skal nemlig et idømt rettighetstap først ta til fra det tidspunkt da den dømte ordinært skulle være ferdig med sin hele frinetsstraff ("Endt tid"). De som ikke er jurister, har gått ut fra at fristen ble å regne fra domsavsigelsen eller i et hvert fall fra prøveløslatelsen. Men så enkelt er det ikke. Et 5 års tap av en sakførerbevilling i tilknytning til f. eks. en 5 års dom, kan godt bety et reelt bevillingstap for både 12 og 15 år. I landssviksakene, hvor ende-

lig dom på grunn av rettsapparatets overlesselse kan la vente på seg i årevis, blir på den måten også soningen skutt helt urimelig lenge ut, og når så rettighetstapet kommer til når man omsider er nådd fram til det fiktive begrep "Endt tid", så sier det seg selv at tapstidens lengde meget lett kan bli mangedoblet. En i sitt virke både aktet og dyktig jurist eller lege f. eks. vil på dette vis ofte måtte se sine beste år gå fra seg, for muligvis å øyne en liten sjange til å starte på nytt ad åre i en alder da andre regelmessig går av med pensjon.

Ut fra de spesielle forhold som her gjør seg gjeldende, bør det kunne foretas noe effektivt for å stenge for rettighetstap som sprenger alle rimelige forutsetninger. Det har riktignok fra regjeringshold vært antydning at straffelovskommisjonen vil ta rettighetsspørsmålet opp til generell behandling i forbindelse med spørsmålet om andre endringer i straffelovgivningen. Når så kan skje, er det vel ikke mulig å kunne si noe bestemt om i øyeblikket. Og - "mens gresset gror o.s.v."!

Så prekære og påtrengende som vanskelighetene er her, trenges det øyeblikkelige rådbater.

Et moment som en også mensa må tillegges vesentlig vekt er at det her er tale om mennesker som til dels har kostet på seg den høyeste utdannelse som landet kan gi, og dertil mennesker som i de fleste tilfelle har nyttet sine kunnskaper i et langt arbeidsliv og skapt seg en dyktighet og erfaring som samfunnet idag - mindre enn noen sinde - har råd til å unnvære. Det er et samfunnsøkonomisk spill av verdier når slik arbeidskraft blir vraket.

Et nylig inntruffet tilfelle vil kunnende bedre enn noe i)

lustrere riktigheten av det som her er sagt. Før jul ble to av de tidligere medlemmer av okkupasjonstidens Høyesterett sluppet ut etter endt halvsoning på Ilebu. De tok begge for ca. 30 år siden sin juridiske embetssekken, begge med Står til Laud, og har så å si den hele tid senere arbeidet i offentlig tjeneste, den ene bl. a. et 10-år før krigen som typasjer, den andre som sorennskriver. Bevilling som sakførere får de i henhold til rettighetstapene ikke tilbake før tidligst i 1959. Begge har forgjeves prøvd å komme seg inn i arbeid som noenlunde kunne passe deres evner. I disse dager har den ene slått seg ned i en av Oslos forsteder som lappeskomaker, den andre har fått seg en leilighetsjobb som malermedhjelper på et nybygg.

Bortsett fra den følelse som naturlig nok må besjele disse to dønte som "har gjort opp sitt mellomværende med samfundet", så må det være grunn til å spørre om landet idag har så flusset av administrativ dyktighet for månen, at man har råd til denslags "etteroppgjør".

Det er helt på det rene at det siden oppgjøret ble satt i gang, har vært sagt mange vakre ord om hvor forpliktet man følte seg til "å føre de dønte tilbake til samfunnet" når de engang var ferdig med soningen av frihetsstraffen. En er også klar over at det forlengst foreligger en avtale mellom Landsorganisasjonen og Arbeidsgiverforeningen, som senere er tiltrådt av en lang rekke andre institusjoner, og som fastlegger "rettningslinjer" for de ferdigsontes innværelse i arbeidslivet.

Her som så ofte ellers må man imidlertid sande riktigheten av det gamle ord om at "ett er et sjøkort at forstå, et an-

net skib at føre". Virkeligheten arter seg noe anderledes enn de mange vakre ord. Utan hensyn til trafike avtaler tar de enkelte organisasjoner eskene i sin egen hånd og foregir en fagstolthet og nasjonal omakinnethet så utpreget at den ikke tillater dem å se et tidligere NS medlem på arbeidsplassen. Vi har sett det når det har gjelst ordinær lyretillatelse, vi har sett det ombord i nvalfangstflåten, og vi har sett den samme standpunkttagen i og med de stadig og nærmest tragikomiske intermessoer med drosjesjåfferens i Oslo, og vi har desværre også vært vitne til lignende opptreden selv innenfor de offentlige e-tater. I den foran siterte skrivelse fra Arbeidsdirektoratet til Sosialdepartementet av 5. oktober 1946 heter det f. eks.:

"Det offentlige viser ofte mindre forståelse enn private arbeidsgivere og er mer uvillig til å ta inn tidligere NS medlemmer."

Formentlig vil det være søkt å påstå at det her dreier seg om utslag av virkelig såret patriotisme. Dissekerer en de konkrete saker, viser det seg at det nok desværre fortrinnsvis er det rene brødnidd som dikterer den "nasjonale" holdning, et brødnidd som imidlertid søkes kamuflert såpass godt at man enn ikke unnses seg for å by samfunnsmyndighetene kamp på spørsmålet.

Skal dette få fortsette, kan en med grunn si at "rettsstaten er kommet på glid". Og da er det også på høy tid at samfunnet for sin egen skyld får høre et avgjørende ord fra landets øverste beslutningsmyndighet.

At landets høyskoler, som eksempelvis Universitetet o.a. ennå holder fast ved kravet om at studentene for å kunne bli immatrikulert skal prestere attest for "nasjonal holdning", er heller ikke egnet til å jevne ut motsetningene og til å bane vei

for framtidig ro og fordragsliggnet. Heller ikke f. eks. Universitetets inderlige anstrengelser for å supplere Landssvikavgjørelsen med tildele livsvarige delegasjoner.

Kirkedepartementets holdning til NS og Nasjonalistlererne er også - med den lærerens blikke for øye - et kapittel som kunne trenge å tas opp til ny overveielse. Hundredene av dyktige, erfarne og pålitelige lærere går ennå - 5 år etter frigjøringen - uten arbeid. Samtidig pressen med jevnlig mellomrum melder om et hele distrikt er øvølet for lærere. At Kirke- departementet i en rundskrivelse i fjor vinter innkjerpet vørsomiet med gjenninntagelse av lærere - "jamvel us han ikke er frådend retten til å ne offentlig stilling" - har ikke gjort stillingen bedre. At departementet samtidig tilsier en viss i- netokommernet overfor NS lærere "som meir tilfelle er komme inn i partiet for skuld veikskap, miljøpåverknad og tilnøva elles", bærer bud om en forståelse av læreryrkets betydning som er egned til å overraske. Det finnes idag nok av ledige, fremragende dyktige lærerkrefter som står fjernt både fra "veikskap" og "miljøpåverknad" og som sikkerlig ville kunne gjøre bedre fyldest for seg i skolestuene enn de nevnte mindreværdige elementer - om de da finnes.

Et er sikkert, og det er at så sandt man lærer en ærlig vilje til å arbeide seg ut av de lærende ettervirkninger av oppgjøret og over i gjenreisningen, så gir arbeidet bare små muligheter så lenge man må regne med en samfunnsmessig dødvækt på flere tusen mennesker, som - trass i arbeidsevne og arbeidsvilje - er dømt til livsvarig næringstap som "tilleggsstraff".

Forbundet vil ikke unnlate nettopp på dette punkt å sitere en uttalelse fra et helt nøytralt hold, nemlig h.r. advokat Olaf Klingsberg i Trondheim. Han skriver i "Adresseavisen" den 4. oktober 1949 bl.a. følgende i forbindelse med en omtale av rettighetstapene:

"Hverken sett som straff, d.v.s. som en reaksjon for å unngå forbrytelsen gjennom påvirkning av forbryteren eller som advarsel til likesinnede, synes den form for straff som det her gjeller, å være fornuftig. Den er mer åpentales enn en straff behøver å være, idet den plasserer individet i rekken blant de frie mennesker, men fratser det muligheten for å gjeninntrre i en stilling som svarer til den han fyller før forbrytelsen. Fornuftsmessig synes straffen å være urimelig, idet den øker individets vanskeligheter ved å holde seg forbrytelsen fra livet, mens all straffs mål børde være å hjelpe forbryteren til å leve et godt og virksomt liv i samfunnets midte."

Hva advokat Klingsberg her sier er helt riktig. Målet må ikke være å straffe lengst mulig, men å søke hurtigst mulig tilbake til normale og samfunnsmessig tilfredsstillende tilstander.

FORBUNDET FOR SOSIAL OPPREISNING.

R e s o l u s j o n .

Landsledelsen i Forbundet for Sosial Oppreisning, samlet til møte i Oslo fredag den 11. septbr. 1953, vil med dette be de norske myndigheter om å følge andre lands eksempel og straks frigi de fanger som ennå sitter igjen etter etterkrigsoppgjøret.

Det kan ikke være nødvendig å præsiserere nærmere hva som taler for at det nå må bli gjort en slutt på de fengslingsforføyninger som tok til i og med landets frigjøring fra okkupasjonen i 1945. De fanger som ennå sitter, har vært holdt i fengslig forvaring i henved otte og et halvt år. Det er i dypeste alvor man konstaterer at dette lange og trykkende fengselsopphold i sine virkninger er i ferd med å bryte ned de fengsledes evne til selvoppholdelse og truer med å ødelegge dem som mennesker. Og ikke bare dem selv, men også deres pårørende.

Man må ha grunn til å vente at myndighetene etter disse mange og lange år vil gå fram etter en mere human linje og gjøre en øyeblikkelig slutt på de ennå bestående fengslinger. De fengsledes nødrops nær ikke fram til den norske almenheten. Vi har imidlertid anledning til å høre dem, og for oss er det derfor blitt en samvittighetssak å søke å vekke også andre til forståelse og å advare dem som bestemmer, mot å ta på seg ansvaret for følgene av forføyninger som avtegner et mer og mer tragisk bilde jo lengere tiden går og ingen ting blir gjort.

Det har ingen berettigelse å snakke om at etterkrigsoppgjøret "er slutt", så lenge det ennå som følge av det samme oppgjør er ca. 50 nordmenn som vansmekter i fangenskap.

Oslo, den 11. septbr. 1953.